

PLAV!

PŘEKLADATELÉ LITERÁTI AUTOŘI VYKLADAČI

PÁTEK 5.3.2004

č. 16

Poddaným jejího Veličenstva

Jsme časopis překladatelů, literátů, autorů a vykladačů a tak trochu i básníků. V každém případě obsah vydání vytvářejí poddaní krále jménem Překlad, kteří nám jazyků neznalým zprostředkovávají krásy cizí země královny Literatury. Jenže stejně, jako když v Půlnočním království zakázali zpívat, utíkali se poddaní za hranice země krále Miroslava, tak i překladatelům se stane, že múzy je unesou aspoň na pár chvil za hranice jejich řehole a oni začnou psát texty literární, ba co více – básnické. A právě těmto krátkodobým zavlečencům je věnováno toto číslo.

Josef V.M.F. Šlerka

Maldaudal

Na podzim 2003 jsem se pustil do překládání čtyřverší ruského židovského básníka Igora Gubermana. Ve svých kratičkých básničkách, jimž říká gariky, vyslovuje vtipné a moudré úvahy o Židech, o Rusku, o Židech v Rusku, kde se narodil, a o Židech v Izraeli, kam emigroval, o lásce i zradě, o vznešenosti i nízkosti, o osobní smůle, o společenských zřízeních a o mnohém jiném.

V maličkém rozměru čtyř veršů je hrozně málo prostoru na vyslovení aforistické úvahy i odkazů na literární nebo mimoliterární realie, jimiž je ta úvaha podepřena, když se přitom má zachovat stopa, metrum a rýmový aparát. Uvedu tři příklady, kde jsem čtyřverší nakonec nějak přeložil, ale musel jsem se dopustit velmi zásadních změn.

Příklad první:

За много лет себя познав до точки,
сегодня я уверен лишь в одном –
когда я капля дегтя в некоей бочке,
не с медом это бочка, а с говном.

Doslovný překlad:

Protože jsem sám sebe za mnoho let dokonale poznal,
jsem si dnes jist jen jedním – když já jsem lžičkou dehtu v nějakém sudu,
není v tom sudu med, ale hovna.

Smyslem je autorovo povzdechnutí nad tím, že ve chvíli, kdy by si také on mohl dopřát tu škodolibou radost být tím špatným, který ostatním všechno pokazí, se ukáže, že jeho okolí je ještě horší než on, a tak je zase jako vždycky bit. K ilustraci myšlenky je užito ruského přísloví, že lžička dehtu zkazí sud medu, pro které, pokud vím, nemáme v češtině přesný ekvivalent. Pokusil jsem se tedy nejprve o překlad takhle:

Já, ať jsem jak chtěl sám nad sebou bádal,
už dneska o sobě jen jedno vím –

že kdybych měl být černou ovčí stáda,
tak stádo budou vlci hladoví.

Udržel jsem formu verše, mužské a ženské rýmy zůstaly na svých místech, lžičku dehtu jsem z nouze nahradil černou ovčí – formálně jako by bylo všechno v pořádku. A přece jsem cítil, že to není ono. Scházela tomu autorova údernost, kterou – a to jsem musel uznat, ačkoli nejsem žádným příznivcem kanální mluvy a raději se vyjadřuji slušně – dodává tomuhle čtyřverší to hovno na jeho konci. A tak jsem se nakonec vykašlal na metrum, přehodil mužské a ženské rýmy, opustil přísloví, ze kterého mi tam zbyl jenom sud, a přece se mi zdá, že druhý překlad lépe vyjadřuje smysl celé věci, i když k dokonalosti má pochopitelně také daleko:

Já už vím, že cesta mého osudu
vede nakřivo a do zatačky,
že když budu jed a skanu do sudu,
nebuďte v něm víno, ale sračky.

Příklad druhý:

Я тем, что жив и пью вино,
свою победу торжествую.
Я мыслю, следовательно, но
я существую.

Doslovný překlad:

Tím, že jsem živ a piju víno,
slavím své vítězství.
Myslím, já vyšetřovatel, ale
existuji.

Tady je slovní hříčka se slavným Descartovým „myslím, tedy jsem“. Ruské slovo *следователно* odpovídá latinskému ergo nebo českému tedy, tudíž. Guberman ho roztrhl na *следовател* (vyšetřovatel) a *но* (ale).

Dosud se mi v češtině nepodařilo najít slovo, které by svým roztržením nabídlo ekvivalentní slovní hříčku, a je také těžké ho hledat, když by mělo zároveň být součástí beznadějně stručného „myslím, tedy jsem“. A tak jsem nakonec svůj postup podepřel takovouto myšlenkovou berličkou: Úřady básníkovi původní vlasti, Sovětského svazu, ho rozhodně neměly nijak v lásce, kterýžto cit jim ostatně se stejnou vroucností opětoval. Přesto ale soudím, že hlavním smyslem tohohle čtyřverší přece jen není tropit si šprťouchlata z pracovníků orgánů činných v trestním řízení, nýbrž pohrát si s onou slavnou větou francouzského filozofa. A tak jsem, i když s lítostí, hodil vyšetřovatele přes palubu a přeložil čtyřverší nepřiliš přesně, ale přinejmenším se snahou, aby si uchovalo alespoň jakous takous eleganci:

Piju, jsem živ – tak vítězem
jsem nad vším trapným, nesouvislým.
Myslím, že myslím, tedy jsem.
Alespoň myslím.

Příklad třetí:

Я Россию часто вспоминаю,
думая о давнем, дорогом.
Я другой такой страны не знаю,
где так вольно, смирно и кругом.

Doslovný překlad:

Často vzpomínám na Rusko,
když přemyslím o věcech dávných a drahých.
Neznám jinou takovou zemi,
kde je tak volně, spořádaně a dokola.

Totíž takhle zní čtvrtý verš na první poslech, ale kdo zná ruské vojenské povely, uvědomí si v následující vteřině, že správný výklad závěrečného verše je jiný:

Kde je tak pohov, pozor a čelem vzad.

Ta tři slova mají kromě svých všeobecných významů také význam rozkazů, jež vykřikuje oficír na buzerplacu.

Kromě znalosti mluvy vojenských povelů zde musí vnímatel znát také verše tisíckrát opakované a do krve otrískané vlastenecko-ideologické odrhovačky z třicátých let od Isaka Dunajevského a Vasilije Lebeděva-Kumače:

Широка страна моя родная,
много в ней лесов, полей и рек.
Я другой такой страны не знаю,
где так вольно дышит человек.

Autor z tohoto refrénu použil verš třetí a polovinu čtvrtého, v němž mu slovo *вольно*, které u Lebeděva-Kumače samozřejmě znamená „volně, svobodně“, přechází v první ze tří povelů. Český překlad tohoto refrénu, ostatně nijak věrný, zní:

Touto vlastní všeho mládí světa
slyšíš písně hospodářů znít.
Nikde tolik štěstí nevykvétá,
nikde nelze radostněji žít.

Jenže tohle nám ani v padesátých letech nebušili do hlavy tak nemilosrdně a soustředěně, jako sovětským lidem jejich propagandistické orgány originál. Dalo by se tedy těžko očekávat, kdybych ocitoval třetí verš překladu, že by ho nějaký podstatný počet českých čtenářů nebo posluchačů poznal, tím méně že by u nich vyvolal příslušnou asociaci. Navíc ve čtvrtém verši beznadějně schází slovo, které by se mohlo proměnit v zupácký povel.

Po krátkém zvažování jsem zavrhl myšlenku použít některého ze socialisticko-budovatelských zpěvů z našich padesátých let, která snad jsou jakýmsi protějškem nebo spíše chabým odvarem sovětských let třicátých. Přece nebudu p. t. čtenářstvu tvrdit, že bývalému sovětskému občanovi vytanou při vzpomínce na původní vlast na mysli slogany jako „Kupředu, levá, zpátky ni krok“ nebo „Vyhrňme si rukávy“.

Nakonec jsem se tedy vrátil k původní sovětské písni, ale nepoužil jsem existující překlad, nýbrž jsem si jeden verš přeložil sám, a to nikoli třetí, nýbrž první, protože jsem doufal, že na to omleté *широка страна моя родная* se přece jen alespoň někdo rozpomene, zvláště když jsem v předcházejícím verši jako náповědu zařadil slovo „zpěv“, které v originálu není. Elegantního triku, při němž se v povely proměňují přímo známá slova písně, jsem se ovšem musel vzdát. Překlad zní:

Po Rusku když smutek přepadne mě,
vždycky musím do zpěvu se dát:

Široká je moje rodná země,
na to pozor, pohov, čelem vzad!

Opakuji, že jsem si vědom všech nedokonalostí, jichž se tu do-
pouštím. Jestli někoho napadne lepší řešení, rád si ho nechám sdělit
a rád si o něm s autorem popovídám.

Milan Dvořák

Přísně podaný básně

Dýdžeji

Dýdžej Bolest, dýdžej Smutek, dýdžej Nemoc, dýdžej Žal
dýdžej Pomoz, dýdžej Bože!, dýdžej Achjo, dýdžej Nemůžu Dál
všichni tihle dýdžeji
kvapem se k nám blýdžeji

Filologická vražda

„Udalo se drama,“
řekl Vilém.
„Zastřelili Sama
Samostřílem.“

Gloubl a loukl

Jedna párty byla *local*
Druhá zas pro změnu *global*
Na *local* jsem poldu dloubl
Na *global* mě polda ztloukl

Hlíst

Největší z hnusáků
světa je hlíst.
Ani se neptejte
kam
mi
chtěl
vlízt. . .

Ilustrovaný Sioux

Zpropadený Siouxi,
odkud vlastně vyjuk jsi,
kdepak jsi byl schovaný?
Jsem jen ilustrovaný,
nakreslil mě Jiří Wowk
a víc neřeknu ti. Howgh.

Jazyková hříčka

Malému kováři jazyk vyřízli
(stane se, vysoko vtípem mířils-li)
A pročpak vyřízli jazyk kovářička?
Příčinou byla jazyková hříčka.

Ještěže

Táta nás furt jen řeže
strejda zas ohmatává
teta pracuje vleže
a co vydělá, na fet dává
Vokna jsou vybitý
z koupelny zmizla vana

ještě že má
maminka Palmexmana
Palmexman vyletí
z tý svojí krabice
kde bydlí zavřený
jak brácha na Pankráci
odstraní všechny skvrny
z hadrů i z Měsíce
nechá nás ve srabu
a zas se do krabice vrací
Horeháj dědinú
cesta je zarúbaná
ještě že aspoň má
maminka Palmexmana

Když přijde zima

Když přijde zima
Lenka si bere
na sebe šedý
kožíšek
Už nevím z jaké
stáhla ho zvěře
Předpokládejme
že z myšek
Vrátím se domů – kožíšek zmizel
z věšáku; kufry z přístěnku
Co mi tu chybí? To je ta svízel
Neudržel jsem myš Lenku.

Maloobch. zkr.

Zní to, jako by mi kůži z těla drali, br!
Kuře bal. a kuře kuch. a kuře kalibr.
Brambor váž.,
Lehátko pláž.,
přípr. odmašt.,
100% raj. št.,
Slipy pán.,
pak tričko dám.,
jestli nepřest.,
tak se zbl. –
a někoho k smr. ubodám.

Milenci z Baker Street

V těch dobách nešlo jistě věci
vybalit přímo; radši moc ne.
Byli to gayové, to je přeci
elementární, drahý Watsone
Ani ten Doyle nebyl výjimka
a mohl psát jen to, co projde.
Čepice s kšilttem, skřípky, dýmka:
elementární, drahý Freude.

Minulý čas s velikou chybou

Kdybych byl býval byl
se tolik nehanbil
kdy jsem chtěl chtíval chtěl
měl bych tě míval měl

Neposeda

Neposeda
na posedu
memoruje
abecedu
Memoruje
alfabetu
Neposeda
na bidetu

Pán Bůh nás má rád

Pán Bůh nás má rád
ne, že ne
Pán Bůh nás má rád
- a ne, že ne
Pán Bůh nás má rád
smažené

Richard Podaný

Archivy se otvírají a překlady z nich vylézají. . .

Ano, opět tu máme rubriku určenou překladům, na které se v minulých číslech nedostalo a nám jich bylo tak líto, že je přinášíme dodatečně. Doufáme, že je nezavrhnete, že je k sobě přivinete a dovolíte jim k sobě promluvit.

Mika Waltari: Cesta do Istanbulu

deníkové zápisky z r. 1947

Jednoho odpoledne v lednu 1946 jsem ležel v bílé posteli pod modrou přikrývkou, obklopen leskle zelenými stěnami. Ležel jsem, celé tělo rozechvělé a zborčené potem, a blaženě jsem pocítoval, jak mi inzulin spaluje z organismu všechn odpad únavy a marných vzpomínek. Pojistkou proti číhajícímu nebezpečí ztráty vědomí mi byl knoflík zvonku, který jsem měl na dosah ruky, a sklenice červeného cukrového sirupu. Očima jsem roztržitě sledoval ručičku hodin a čekal jsem, až vyprší stanovená doba, ale v myslí se mi jako mýdlové bubliny míhaly zmatené útržky snů a skutečností.

„Inzulin,“ řekl doktor, „ničí zkažené nervové buňky a místo nich pomáhá vyrůst novým. Až budou všechny odpady z těla spáleny, budete zase dobře spát.“

Občasná nespavost je cena, kterou příliš pilný spisovatel platí za svá díla, připomínka toho, že člověk je smrtelný, vzpoura nervové soustavy proti vůli.

V roce 1945 jsem hodně pracoval. Napsal jsem dvě divadelní hry a román Egyptán Sinuhet. Když se podzim přehoupl do temného listopadu, napsal jsem ještě Pohádku o čtyřech západech slunce, ale na prahu prosince se mi myšlenky zadržly a v té chvíli i mně došlo, že bude nejlepší, když s výrobní činností na čas přestanu.

A tak přišla nespavost, jako obvykle v nejtemnějším ročním období, v tichém a klidném období, kdy jako mí prarodiče medvědi bývám připraven upadnout do zimní dřímoty a spát bez problémů i dvanáct hodin denně až do chvíle, kdy zimu konečně rozjasní první světlé dny. Nespavost je velké trápení, ale nadarmo bych to vysvětloval těm, kdo ji nikdy nepoznali, protože by to stejně nepochopili.

Neklidný a vyhořelý, houpal jsem se tedy v bílé posteli v milosrdném objetí inzulinu. V okamžiku, kdy ručička hodinek ukázala,

že čas vypršel, jsem roztřesenou rukou sáhl po sklenici s cukrovým sirupem a přitiskl ji ke cvakajícím zubům, a v té vteřině se přede mnou po vši té temnotě a bolesti rozevřela zářivá brána k novému dílu.

Spisovatele vyčerpaného nespavostí a ztrátou krve nejvíc ze všeho tíží depresivní jistota, že už nikdy nebude schopen nic napsat. Samozřejmě je to jen představa, výplod fantazie, a v jasných chvílích ji člověk bere s rezervou, ale suchý písek nespavosti zaslepí i toho nejrozumnějšího člověka, připraví ho o soudnost. Najít novou, radostnou práci je proto první krok k vyléčení a k návratu spánku.

Jednu oslnivou vteřinu jsem byl zase mladý a seděl jsem na šedobílé zdi serailu, oslněn duhovým leskem mozaik sultánova paláce. Vítr od Marmarského moře mi ovíval rozpálené tváře a loď z dalekých zemí plula do špinavé modré vody Zlatého rohu a troubila, ochraptělá steskem. Seděl jsem na zdi serailu a vzrušeně jsem myslel na prastarý platan na nádvoří janičárů, na jehož kmeni byly ještě pořád patrné očouzené stopy plamenů zpod kotlů a na jehož mohutných větvích kdysi visela těla oběšených vezírů, když janičáři obrátili kotle dnem vzhůru a dřevěnými naběračkami do nich vybubnovali vzpouru.

Jednu oslnivou vteřinu jsem před sebou spatřil ten prastarý platan s očouzenou kůrou na vnějším nádvoří serailu a věděl jsem, že jsem našel námět, pohříbený po léta v mém tajném vědomí, byť kdysi vykvetl jako pravý a oslnivý květ v srdci dvacetiletého mladíka na lehkém prahu plnoletosti. Představa, která díky inzulinu vyhrzla zpod letitého nánosu zapomnění, byla živoučejší než skutečnost, byla tak skutečná, že kdybych natáhl ruku, konečky prstů bych namatal staletými ztvrdlou kůru prastarého platanu.

O rok později, na jaře 1947, jsem v poštovní schránce objevil dopis z Bagdádu. Napsal ho jeden Fin v hotelu Sindibád. Psal, že na služební cestě přečetl Sinuheta a jako výraz díků mi posílá v balíku bedničku datlí, neboť kniha ho uchránila před mnoha pokušeními, jež na osamělého muže číhají v Aleppu a v Bagdádu. Odesílatel byl navíc shodou okolností finským vicekonzulem v Istanbulu - a já jsem pochopil, že tato vzácná náhoda je znamením osudu. Začal jsem neurčitě plánovat cestu do Istanbulu, na místa související s dějem, který se mi pomalu a svévolně splétal v hlavě.

Válka a pokračující válka nervů vylovovala z mysli současného člověka marnou víru ve slova. Žádný člověk už nikomu nevěří, tedy žádný rozumný člověk. Chce-li si někdo vytvořit představu o své době, nezbyvá než se spolehnout na vlastní oči. Jejich obzor je sice omezený, ale aspoň přespříliš nelžou.

Jak ale odjet? Jak se může vydat na dlouhou cestu spisovatel, který nezastává žádnou úřední funkci, který není členem žádné strany a žádného politického tábora? Jak se dá odjet z chudé země, která potřebuje všechny volné valuty k životně důležitým účelům?

Musím ovšem upřímně přiznat, že ještě větší překážkou mých plánů byla zdravá, bezostyšná a nevléčitelná lenost, která v posledních letech začala stále jasněji určovat běh mého života.

Tak jsem začal o té vysněné cestě tlachat a při všech vhodných i nevhodných příležitostech jsem vzdychal, jak bych se potřeboval ještě jednou podívat do Istanbulu, abych mohl napsat knihu. Někde v pozadí toho všeho dlel bezpečný pocit, že z cesty stejně sejde, a to mě povzbuzovalo, abych o ní tím dál tím víc mluvil, až toho moje žena konečně měla dost a řekla mi:

„Tak si tu cestu aspoň zkus vyřídít, zatím o ní pořád jenom mluvíš!“

To mě hluboce urazilo, jako ostatně slova většiny manželek, zvlášť když obsahují nepřijemnou pravdu.

„Tak dobře,“ řekl jsem zachmuřeně. „Ale musíš jet se mnou. Bez tebe to nezvládnou.“ Sledoval jsem tím ovšem ještě jednu postranní myšlenku – už pro mě samotného je nemožné dostat výjezdní povolení, a pokud bychom chtěli jet se ženou, bylo by to ještě nemožnější.

„Do Turecka nepojedu,“ řekla rozhodně, ale za okamžik napůl roztržitě dodala: „Můžu tě ale doprovodit přes Paříž, abys tam nezůstal.“ Zamyslela se: „Kromě toho, když pojedou s tebou, vyjde tě cesta mnohem levněji.“

Před druhou světovou válkou bylo cestování tak snadné, že to dnes vypadá jako sen. Člověk potřeboval jen peníze, pasy a víza se už nějak vyřídily.

Chce-li dnes člověk odjet z Finska, potřebuje pas a výjezdní povolení, které získá na krajském úřadě, prokáže-li dostatečně pádné důvody k cestě. Dále potřebuje valuty, a ty mu může dát jediné Finská banka, prokáže-li dostatečně pádné důvody k cestě.

S Finskou bankou jsem jistě obchodní vztahy měl, neboť spisovatel musí hlásit své smlouvy s nakladateli, na jejichž základě lze očekávat příjmy ze zahraničí. V květnu se mi podařilo uzavřít smlouvu, podle níž jsem mohl očekávat nebývale vysokou částku jako zálohu na německé vydání Sinuheta. Oznámil jsem to bance a připojil nesmělou žádost, zda bych valuty mohl využít na zahraniční cestu. V létě peníze přišly a Finská banka mi je neprodleně poslala složenkou, převedené na skromné finské marky. O zahraniční cestě nikdo nemluvil.

Kromě mé ženy. Ta o ní mluvila hodně a bezostyšně mě obviňovala, že jsem budižkničemu.

Odhodlaně jsem se pustil do vyřizování. Ve Finské bance mi laskavě slíbili, že mou žádost o valuty uváží, dostanu-li nejprve od krajského úřadu výjezdní povolení. Krajský úřad mi zase ochotně přislíbil, že projedná mé výjezdní povolení, jakmile mi Finská banka přislíbí valuty.

Vznikl tak problém na první pohled neřešitelný.

Zakoupil jsem od vrátného na krajském úřadě několik formulářů žádosti o výjezdní povolení, s hrůzou v očích jsem popatřil na frontu žadatelů o cestu do Švédska, vinoucí se až na ulici, dal jsem sebe i svou ženu vyfotografovat na pas a na policejním oddělení jsem pro oba vyzvedl potvrzení o bezúhonnosti.

S dětsky důvěřivou myslí jsem žádost poslal na krajský úřad.

Ex post myslím, že má žádost zřejmě pasové oddělení, hroučící se pod nápojem práce, dosti pobavila. Obratem jsem totiž dostal odpověď, že moje žádost bude kladně vyřízena, jen až oznámím přesné datum odjezdu, protože výjezdní povolení je platné jen třicet dní a během této doby je třeba vycestovat.

Kdybych býval tušil, kolik starostí, běhání, rozčilování a nepohodlí taková cesta obnáší, snad bych ještě v posledním okamžiku od svého záměru couvl. Léto skončilo a já jsem počátkem podzimu odhodlaně přešel od slov k činům.

Finská banka nakonec vyhověla mé skromné žádosti o valuty. Stejně zareagoval i krajský úřad.

Víza jsem měl v pořádku, lodní lístky zamluvené, kufry sbalené a peníze spočítané. Nechybělo mi už nic než stávka přistavních dělníků, abych okusil chuť cestování po Evropě v roce 1947.

Začala přesně v den našeho zamýšleného odjezdu. Když skončila, ještě nějaký čas trvalo nakládání lodě. Původně jsme chtěli odjet 26. září, ale Capella nakonec odplula až 6. října. O den později by naše výjezdní povolení už bylo neplatné.

Loď měla ve skutečnosti odjet už o den dříve. Na ten den byli pozváni cestující a loď by jich měla být podle všeho úplně plná, protože o lodní lístky byl veliký zájem a všechny byly údajně dlouho dopředu vyprodány. Ukázalo se ovšem, že nás cestujících nebylo víc než sedm.

Brzy ráno loď zatroubila a ještě v polospánku jsem cítil, jak se dává do pohybu. Když jsme vstali, abychom ještě před desátou stihli ranní kávu, byli jsme už ve Finském zálivu. Jako by nebylo nic jednoduššího než vyplout do světa.

přeložila Markéta Hejkalová

Leonard Cohen: Hudba neznámého

LN 4.12.2003

Vydání obsáhlého výboru z básnického a písňového díla Leonarda Cohena se mohlo stát senzací na českém knižním trhu. Publikaci nakladatelství BB Art *Hudba neznámého* však zatím mnohem lépe vystihuje úsloví „navrch huj, vespod fuj“. Pod sličnou obálkou se totiž odehrává nelitostný zápas originálu se značně necitlivým a neuctivým převodem (o skutečném překladu až na výjimky nelze hovořit) Václava Procházky. Diskutabilní je už český název, který neodpovídá původnímu významu slov *Stranger Music* – „stranger“ je spíše cizincem než pouhým neznámým, může jít o podivína, vetřelce, člověka, který není s něčím obeznámen, který se nevyzná, a hlavně – který nikam nepatří. V klíčové skladbě Cohenovy folkové éry *The Stranger Song*, podle níž byl výbor pojmenován, se s velkou pravděpodobností zpívá: „Říkal jsem ti, že přicházím jako cizinec.“

Při podobných, víceméně svévolných, manipulacích s těžko uchopitelnými a mnohoznačnými verši se často zapomíná na fakt, že kanadský písničkář není pouze legendou světové populární hudby, ale rovněž předním montrealským básníkem. Poezii začal psát mnohem dříve než své proslulé balady a tak by se k jeho osobnosti také mělo přistupovat. Zatímco u textů Boba Dylana, Paula Simona, Toma Waitse a dalších se můžeme donekonečna dohadovat, zda jde nebo nejde o literaturu, Cohenova spisovatelská činnost je nepochybnitelná. Do roku 1968, kdy vyšlo jeho první a nejslavnější album *Songs Of Leonard Cohen*, měl zák renomovaných autorů Irvinga Laytona a Louise Dudeka na kontě šest úspěšných knih.

Zatímco debutová sbírka *Porovnejme si mytologie* z roku 1956 pouze definovala Cohenova základní témata, neřkuli obsese (láska, sex, moc, náboženství), o pět let mladší *Kořenka Země* přinesla romantickému rozervanci zasloužené uznání kritiky i kolegů a rázem ho zařadila „do první linie“. Leonard se nové úlohy zhostil s nečekanou odvahou, bez níž by nikdy nevznikla *Oblíbená hra* (1963), autobiografický „portrét umělce v jinošských letech“. Tato složitě koncipovaná próza spolu s následujícím románem *Nádherní poražení* (1966) předznamenal vlnu pozoruhodných experimentů, jejichž ústředním tématem se stala takzvaná „beauty of loss“ (viz Šrutova „krásná ztráta“).

Zvláštní kapitolu tvoří sbírky *Květiny pro Hitlera* (1964) a *Energie otroků* (1972), propojující lyrickou vášnivost se syrovým a cynickým stylem „anti-art“, jehož podstatu asi nejlépe vyjádřila věta „básně už nás nemilují“. V roce 1978, kdy byl na svém muzikantském vrcholu, se Cohen odhodlal k dalšímu kroku do neznáma: vydal skvělou kolekci básní, jejichž výpověď umocňovaly paralelně otiskované prozaické komentáře téhož názvu. *Smrt muže jedné ženy*

(*Death Of A Lady's Man*) vtipně korespondovala se jménem alba *Smrt miláčka žen* (*Death Of A Ladies' Man*), na němž ostatně došlo k propojení obou cohenovských světů, to když si v refrénu jedné písně zakřičel král písničkářů Bob Dylan s králem beatníků Allenem Ginsbergem. Seznam tvořící páteř *Hudby neznámého* dále zahrnuje *Knihu milosti* (1984), sestavenou z padesáti jazykově vybraných metaforických spojení na pomezí meditací, modliteb a žalmů, ve kterých se bytost hebrejského Boha zvláště prolíná s buddhistickou autoritou Mistra zenu a navrch s přítomností jakési poetické Múzy. Právě těmito verši vrcholí autorský výběr *Stranger Music* (poprvé vydaný roku 1993), nepočítáme-li písňové texty a oddíl „nesebraných básní“. Skutečnost, že Cohen během redakce své literární retrospektivy řadu starších děl nelitostně přepracoval, by pro překladatele neměla být pobídkou k dalšímu drancování a rabování. A přece: pasáží, při jejichž četbě by nebohému bardovi vstaly všechny vlasy na šedivé hlavě, je v české verzi Václava Procházky jako máku, a to doslova od první stránky. Pomiňme zřejmě nepodstatný fakt, že mnohé texty (*Lovers, Prayer For Messiah, Warning* atd.) se v originále rýmují. Zkusme se oprostít i od kostrbatého vyjadřování typu „jak jsi zabila svou rodinu, pro mě nic neznamená“ a soustředme se na opravdu závažné prohřešky proti smyslu.

Báseň *Mám všechno* vypadá v původním znění přibližně takto: „Bojíš se, že tě opustím. Já tě neopustím. To jenom cizinci cestují. Já mám všechno, já nemám kam jít.“ Hořkou ironií smísenou s beznadějí Procházka ruší scestným závěrem „já mám všechno, a proto zůstanu“, který vyjadřuje pravý opak. V *Písni pro uklidnění* je motiv umírajícího slunce nahrazen eufemismem slunce, které se ukládá k spánku. Báseň *These Heroics*, kterou Pavel Šrut správně přeložil jako *Tyto bohatýrské zpěvy*, se ve vydání BB Artu nazývá bezdůvodně *Patos*. V jiném textu Cohen zcela záměrně nachází pro Boha označení G-d. V české verzi je jméno Boha vysloveno naplno, ačkoli by stačila jednoduchá šifra B-h. V drásavé sbírce *Květiny pro Hitlera* nalézáme verše, které mistrně popisují zastírání osobní viny vinou kolektivní: „Nevím, jestli svět lhal – já lhal, nevím, jestli se svět spikl proti lásce – já se spikl proti lásce. . .“ Procházka opět staví význam básně na hlavu: „Nevím, zda jsem lhal, když tak činil celý svět, nevím, zda jsem osnoval spiknutí proto lásce, když tak činil celý svět. . .“

Podobně bychom mohli řádek po řádku přepsat celou knihu. „Prstová cvičení“ jsou prstocviky, „Grandma“ není maminka, ale babička. V básni *Sněží* (ačkoli v tomto případě spíš padá sníh) dívka nemluví žádným z montrealských jazyků, nikoli montrealským jazykem, a nezapaluje si cigaretu nad sporákem, ale o sporák. V básni *Oblaka* nás nemíjejí obyčejní lidé, nýbrž velikáni, Adolf Eichmann neměl oči a vlasy průměrné, ale spíš normální nebo běžné, *Parasites Of Heaven* neparazitují v nebi, ale na nebi. . . Zdálo by se, že jde o detaily, nicméně ve spojení se všudypřítomnou neohrabaností a nelogičností nás knížka brzy zavede do úplně jiné dimenze. Dráždivost nefalšovaného „básníka s kytarou“ přitom spočívá v umném balancování mezi všeobjímajícím biblických přirovnání a nejvšednějšími klíše běžné konverzace, v hrátkách se slovíčky, která s obdivuhodnou důsledností zbavuje jakékoli banality. Cohen jako jeden z mála vrátil smysl zdánlivě zprofanovaným pojmům „bůh“, „láska“, „milovat“. Na jeho jazyk si čtenář i posluchač musí zvyknout – aby dospěl k průzračně jednoduchému jádru, musí se prodrat labyrintem téměř nepostřehnutelných hnutí citu a myslí (obdoba buddhistických seancí).

Česká veřejnost měla skvělou příležitost poznat široké spektrum Cohenovy tvorby. Z výjimečného zážitku se však vinou ne-

pozornosti, lajdáctví a neznalosti stal horor, který vydrží do konce jen ti nejotrlejší jedinci. Ty slabší odradí hned na počátku naprostá nesrozumitelnost křehkých obrazů, které v případě, že jsou špatně vyloženy, působí pompézně, nudně a prázdně.

Jak překládat Cohena?

Na recenzi překladu knihy Leonarda Cohena Hudba neznámého (LN 4. 12. 2003) reaguje překladatel

Vážená redakce, dovoluji mi reagovat na recenzi mého překladu knihy Leonarda Cohena *Hudba neznámého*, kterou ve vaší kulturní rubrice uvedl dne 4. 12. 2003 pan Michal Bystrov.

K souhrnnému hodnocení „navrch huj, vespod fuj“, resp. „z výjimečného zážitku se vinou lajdáctví a neznalosti stal horor, který vydrží do konce jen ti nejotrlejší jedinci“ jen tolik: pan Bystrov má – stejně jako kdokoli jiný – nezadatelné právo myslet si o mém překladu, co chce. Přesto bych se na jeho místě neodvážil tak kategoričticky mluvit o „lajdáctví“ a „neznalosti“.

Se životem a dílem L. Cohena jsem se všim „lajdáctvím“ a se vším „neznalostí“ v kontaktu již více než čtvrt století. Mnoho Cohenových básní jsem nejednou konzultoval s rodilými Kanadany, a dokonce ani oni si nebyli vždy jisti, jak je interpretovat. Chyby, kterých jsem se dopustil (jako každý normální smrtelník jsem a budu člověk chybující), nepramenily z toho, že bych chtěl Cohenovu knihu odbýt, nýbrž z toho, že jsem její obsah pochopil svým způsobem. Jinou možností vlastně v případě překladu poezie ani nemám. Nevím, kolik básnických sbírek přeložil nebo sám napsal pan Bystrov, ale snad alespoň tuší, o čem mluvím.

A vím, že jsou mezi čtenáři (včetně mých přátel umělců, kteří s poezií pracují celý život) i tací, kteří knihu přečetli se zájmem až do konce. Než jsem ji začal překládat, dostal na ukázkou několik textů pan Zdeněk Hron, nepochybně renomovaný překladatel a znalec poezie, který je patrně schválil – jinak by mi překlad celé sbírky sotva svěřil. Nechci tu polemizovat o správnosti či nesprávnosti výkladu Cohenových veršů, jen se pozastavím u několika bodů: L. Cohen v jednom ze svých textů označuje Boha G-d. Pan Bystrov mi vytýká, že jsem v češtině užil celé slovo Bůh, „ačkoli by stačila šifra B-h.“ Nemyslím že by celé slovo místo šifry měnilo poetický smysl básně – ale je to jen můj osobní názor. Dále pan Bystrov odmítá překlad „prstová cvičení“ a navrhuje „prstocviky“. Přiznám se, že významový rozdíl nevidím.

V básni „Sněží“ (jejíž název se panu Bystrovovi nelíbí, neboť jemu „spíš padá sníh“) je mi vytýkáno, že „dívka nemluví žádným z montrealských jazyků, nikoli montrealským jazykem“ (překlad: „nemluví montrealsky“, originál: „she speaks no Montreal language“ – výklad ponechávám na čtenáři), a dále mě upozorňuje, že „dívka si nezapaluje cigaretu nad sporákem, nýbrž o sporák“. Až do věřejška jsem se domníval, že když si někdo zapaluje cigaretu nad sporákem, neznamená to, že se nahne nad sporák a zapálí si ji zapalovačem, nýbrž – jak striktně vyžaduje pan Bystrov – si tuto zapálí „o sporák“.

V básni „Oblaha“ („Sky“, pan Bystrov navrhuje „Oblaka“), mi byl termín „velikáni“ (se kterým souhlasím) korektorem opraven na „lidé“. Bylo mou chybou, že jsem redakční úpravu přijal, a omlouvám se za ni. Nevím však, odkud pan Bystrov vzal, že v mém překladu „Parasites of Heaven“ dotyční „parazitují v nebi“ (zatímco podle pana Bystrova by měli parazitovat na nebi). V knize je uveden pouze překlad názvu sbírky („Nebeští parazité“) a v žádné další básni není jediným slovem uvedeno, že by kdokoli „parazito-

val v nebi“ či kdekoli jinde. Stejně tak jsem nikde nenašel místo, kde bych „babičku“ („grandma“) zaměnil za maminku. Atd. atd.

Závěrem mi dovoďte omluvu a poděkování. Omlouvám se všem, kdo by spolu s panem Bystrovem dokázali „řádek po řádku přepsat celou knihu“, a děkuji všem, kdo jsou ochotni alespoň připustit, že dílo L. Cohena lze vidět a chápat i jinak, než ho vidí a chápe pan Bystrov.

Lidové noviny, 18. 12. 2003, PhDr. Václav Procházka

Mini

Když byly všechny holky v mini,
to ještě Beatles letěli,
běhal jsem otci pro noviny,
to ještě byly v neděli.

Sobota nebejvala volná
a já jsem chodil do školy
a naše třída byla svorná
a nikdo z nás se neholil.

Do kytar lepili jsme fotky
a do tanečních chodili
a kvůli holkám ze zdravotky
se někdy málem pobili.

Všechny už znaly růž a stíny
a voči dělat uměly,
sukně i srdce měly mini,
a Beatles tenkrát letěli – Beatles letěli

Byla to sláva nekonečná,
když jsme pak z boudy vypadli,
matura byla prostě směšná
a pak se Beatles rozpadli.

Už kdekdo z kluků svatbu slaví
a kdekdo chodí v zeleném,
občas se u mě někdo staví
na všechny zběžně vzpomenem – zběžně vzpomenem.

Co dělá ten a co zas tamten,
ten má dvě děti, ten má vůz,
ten jenom pořád mele pantem
a ten zas rozbil autobus.

Člověče, já mám málo času
a přitom věčně spěchám,
vypadáš divně bez těch vlasů,
tak čau a stav se někdy k nám – zajdi někdy k nám.

Vykvetly barvy v televizi
a vylíhnul se dvacetník,
něco se zrodí, něco zmizí
a už jsem málem pamětník.

Já ještě dělám skopičiny,
ale už obezřejeji,
nedávno nosily se mini,
nedávno Beatles letěli – Beatles letěli.

Milan Dvořák

Rozšířené vydání PLAV!u naleznete na adrese www.splav.cz.